

LIETUVIŲ DALYVAVIMAS ŽYDŲ ŽUDYNĖSE

ARŪNAS BUBNYS. LIETUVIŲ ĮTRAUKIMAS Į ŽUDYNES

Kitas specifinis holokausto Lietuvoje bruožas – į jo vykdymą naciams pavyko įtraukti santykinai didelį lietuvių administracijos įstaigų ir vietos gyventojų skaičių. Šį faktą iš dalies galima paaiškinti tuo, kad, kitaip nei Vakarų ir Vidurio Europos šalys, Lietuva iš pradžių patyrė sovietų ir tik paskui – nacių okupaciją. Sovietų okupacijos metu patirtos skriaudos didelę lietuvių visuomenės dalį bent iš pradžių padarė bolševizmo priešais ir Vokietijos šalininkais. Su nacių-sovietų karu buvo siejamos viltys pašalinti bolševikų okupaciją ir atkurti Lietuvos valstybę. Nacių ir antisovietinio lietuvių pagrindžio antisemitinė propaganda dar labiau išpopuliarino antižydiškas nuotaikas ir stereotipus („bolševizmas – žydų valdžia“ ir pan.). Dėl to A. Hitlerio politika (taip pat ir žydų atžvilgiu) Lietuvoje sulaukė didesnio pritarimo negu Vakarų Europoje. Žydai, kaip istorijoje ne kartą yra buvę, tapo patogiu keršto ir puolimo objektu, savotišku atpirkimo ožiu už lietuvių tautos patirtas nelaimes. Šie veiksniai labai sustiprino žydų katastrofos mastą ir padėjo naciams lengviau įgyvendinti genocido politiką Lietuvoje. Nacių-sovietų karo išvakarėse susidariusi geopolitinė padėtis sudarė palankias sąlygas atsirasti lietuvių ir žydų priešiškumui. Žydai bijojo karo, nacių Vokietijos puolimo ir glaudėsi prie sovietų, lietuviai laukė karo ir tikėjo, kad Vokietija išvaduos Lietuvą iš sovietinės okupacijos ir leis lietuviams atkurti savo valstybę. Tokias lietuvių nuotaikas ir viltis dar labiau sustiprino karo išvakarėse sovietų įvykdytas masinis Lietuvos gyventojų trėmimas į Sibirą. Istoriko Valentino Brandišausko nuomone, kad lietuviai prisidėjo prie holokausto, lėmė šios priežastys: 1) kriminalinio elemento buvimas; 2) kerštas už kai kuriuos žydų nusikaltimus pirmaisiais sovietų valdžios metais; 3) priešingi geopolitiniai žydų ir lietuvių interesai (vienų orientacija į Sovietų Sąjungą, kitų – į Vokietiją); 4) dėl palankių karo ir nacių okupacijos sąlygų suvešėjęs antisemitizmas; 5) prieš karą sustiprėjusios pronacistinės ir nacionalistinės nuotaikos. Paminėtų įvairių veiksnių samplaika lėmė itin tragiškus holokausto padarinius Lietuvoje. Nužudytų Lietuvos žydų procentas (90–95 proc.) yra vienas didžiausių iš visų Vokietijos okupuotų kraštų. Nors „galutinis žydų klausimo sprendimas“ buvo suorganizuotas ir inicijuotas nacių, tačiau be aktyvaus dalies lietuvių administracijos ir vietos gyventojų talkininkavimo jo nebūtų pavykę taip sparčiai ir tokiu mastu įgyvendinti.

Holokaustas Lietuvoje 1941–1944 m. [sudarė Bubnys A.], Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2011, p. 11.

ALFONSAS EIDINTAS. TAUTINIO DARBO APSAUGOS BATALIONAS

Kauno miesto ir apskrities komendantas Jurgis Bobelis birželio 28 d. „vadovybės įsakymu“ paskelbė, kad veikę partizanų būriai perorganizuojami į reguliary junginį, todėl privalo ginklus grąžinti į Kauno karo komendantūrą. Tai sukilėlių būrių likvidavimo ir policijos batalionų kūrimo pradžia. Tą pačią dieną paskelbtas kitas pranešimas, kad prie Kauno Karo komendantūros formuojamas Tautinio darbo apsaugos (toliau TDA) batalionas, visi, norintys jame tarnauti, birželio 29 d. kviečiami užsirašyti. [...] Tas klausimas buvo suderintas su vokiečių politine ir karine vadovybe, bataliono nariai turėjo nešioti ant kairės rankos baltą juostą su raidėmis „TDA“. Liepos 1 d. pulk. A. Butkūnas paskirtas bataliono vadu, liepos 3 d. patvirtino 38 karininkus, nurodydamas jų pareigas. Liepos 4 d. batalione jau buvo 724 puskarininkiai ir kareiviai.

Batalione buvo 5 kuopos, liepos pradžioje pradėta formuoti 6-oji. Batalionas saugojo svarbius karinius ir strateginius objektus, dažnai vykdavo į „valymo“ operacijas Kauno apskrityje. Tačiau batalionas perimtas nacių reikalams – dvi kuopos netrukus atiteko vokiečių einzatskomandoms. Viena paskirta saugoti suimtiems ir VII forte suvarytiems žydams, kita - prie Hamanno skrajojančio būrio. Būtent jos buvo nacių panaudotos žydų žudymo akcijose.

Masiniuose žydų naikinimuose VII forte naciai ir pasitelkė sukurto TDA bataliono vyrus – bataliono 1 ir 2 kuopas *in corpore* su savo vadais, būriais. Liepos 4 d. dvi kuopos mestos į akcijas: VII forte žydus šaudė 1 kuopa (vadas - kap. Bronius Kirkila [...]). Kitoje egzekucijoje šiame forte panaudota ir 3-ioji kuopa (vadas – leit. Juozas Barzda [...]). Šioje akcijoje buvo nužudyta 2514 žydų tautybės asmenų, žudynės vyko dvi dienas. [...]

Vykdamas masines žudynes buvo pajungiamas ir visas batalionas, išskyrus tuos karius, kurie tą dieną ėjo sargybą ar atliko kitas užduotis. [...] Visose žydų žudynėse dalyvaudavo keli vokiečių karininkai, kurie vadovaudavo šaudymui ir prižiūrėdavo, kaip jis vykdomas, bei 10–20-ies vokiečių karių grupė. Šaudė TDA bataliono lietuviai.

TDA bataliono pajungimas žydų žudynėms ne visiems buvo pakeliamas. Po pirmųjų šaudymų, liepos 5–11 d., bataliono vadas buvo priverstas paleisti iš tarnybos 117 karių, neabejotina, kad tai buvo ir savotiška dalies tų karių protesto prieš žudynes forma. Plito dezertyravimas. Tas pats buvo ir su kai kuriais karininkais - 1-os kuopos vadas kap. B. Kirkila liepos 12 d. nusišovė. Jo savižudybė iš karto apaugo gandais.

Eidintas A. „Žydai, Holokaustas ir dabartinė Lietuva“, in: *Lietuvos žydų žudynių byla: Dokumentų ir straipsnių rinkinys* [sudarė Eidintas A.], Vilnius: „Vaga“, 2001, p. 131–132.